

լու մասնաւոր տեղ ունին, հոն կերթան կըտորվին, ու աղէկ նշան առնողներուն պարգև կըտորվի:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ:

Լուսնային, վաճառականներու ու, ըմպողներին (փոքեցան):

1. Լուսնային կամ վաճառականութիւնը աս տերութե մէջը ինչպէս Սարիամ Թէրէզիային ատենը ամենեին յառաջացում մը չէ ունեցած. դրսէն շատ ապրանքներ կուգայ եղեր, ու դուրս քիչ ապրանք կելայ եղեր: Սարիամ Թէրէզիան սկսած է արհեստաւորներ ժողովել ու գործատուներ դնել: Իր տղան երկրորդ Յովսէփ կայսրը շատ պայծառացուցած ու յառաջ տարած է, մեծ ծախքերով աշխրքին ամէն դիէն ամէն տեսակ արհեստաւորներ բերել տրված է, իր ծախքովը չորս դին խելացի մարդիկներ խրկած է, որոնք բոլոր աշխարհք պտըտած՝ ամէն տեսակ արհեստներուն գործատուները ու գործիքները աչքէ անցուցած, ու եկած Աննա ան արհեստները գտած՝ ան գործիքներով ու դիւրութեամբ բանիլ սկսած են, կայսրը ասանկ նոր գտնուած գործատուներ դնողներուն ազատութիւն, արտօնութիւն, ստակ ալ տալով շատ օգնութիւններ ըրած է, ու ասանկ

մեծ ջանքով իր տերութեն մէջը ամէն տեսակ արհեստները պայծառացրնելէն ետքը, 1786ին իր տերութեան մէջը գտնուված բաները դրսէն բերելը արգելած է, ու անմիջապէս սկսած է դրսէն տարին գրեթէ 14,000,000 արծաթ ֆիօրինի ապրանք պահաս ներս դալ, ու տարին 14,000,000 ֆիօրինը իր տերութե մէջը մնալ: Ատքէն Աէօբուտոս կայսրը ու հիմակվան Պոանչիսկոս առաջին կայսրն ալ շատ ստակ խարճած՝ նոր նոր գործատուներ դրած, ու ժողովրդեան մէջը անանկ բաղձանք մը ձգած են, որ հիմայ ամէն մարդ նոր նոր արհեստներ գտնելու, գտածնին բարակցրնելու, ու դիւրացրնելու ետեւէն ինկած են, ու տարին 30,000,000ի ապրանք դրսէն ներս պակաս կուգայ, այնչափ մըն ալ առջինէն աւելի ներսէն դուրս կելլայ:

2. Հիմայ դրսէն ներս մինակ քիչ բնական բաներ կուգան, այսինքն, քիչ մը փայտ, բամպակ, մուշտակեղէններ (քիւրքեր), կենդանիներու կաշիներ, ձէթ, խահլէ, շագար, պահարեղէն ու դեղի նիւթեր: Ասոր ներհակը աս թագաւորութենէ Ռտալիա, Տաճկաստան, Սիլէզիա, Պալիերա, Սաքսոնիա, Ինկիլթէռոս, Պրագիլ, ու Ղինուամաչին կերթան վարը դրած բաները. այսինքն, բարակ բուրդ, գինի, քրքում (զաֆրան), երկաթ, պողպատ (չէլիք), պղինձ, արոյր, կապար, սնտիկ (ժիվայ), մէկ տեսակ գլտոր (մազը), քթախօտ, մեղեակ (լաւ ճէվահիր), ապակեղէն, գործած կաշի,

կտաւ, աղ, չուխայ, ժամացոյց, իփէկէ ու բամ-
 պակէ շինած կտաւներ, բեղոյր (չապղա), փոլէլ-
 լանո, էսկի մատէնէ շինած ամաններ, գեղեցիկ
 կառքեր, տեսակ տեսակ երաժշտութեան գործիքներ,
 ու երկըթեղէն շինուածքներ, շատ հեղ ցորեն, և
 ուրիշ շատ բաներ: Ըստ տէրութիւնը դուրս խրկելու
 այսչափ բան ունենալով՝ Ա իննստ տէրութեան մէջ
 տեղը կայսերական քաղաք ըլլալով, ու Թորեստի
 ազատ նաւահանգիստն ալ իրեն մօտ ըլլալով, շատ
 մեծ առուտուր կը ըլլայ, անոր համար հիմայ երեւելի
 վաճառաշահ կամ վաճառականի քաղաք եղած է:
 Իրաւ որ շատ դիւրութիւն ու յարմարութիւն ալ
 ունի. վասն զի Դանուբ գետը սուջէն կանցնի,
 որ վաճառք խրկելու ու բերել տալու շատ դիւ-
 րութիւն է, տէրութեան ամէն դին բան խրկելու համար
 գեղեցիկ ճամբաներ շինած են. գողի կամ վնասա-
 կար կենդանիի վախ չիկայ, գլխուդ վրայ ոսկի շա-
 րէ՛ առանձին ուր որ կուզեսնէ գնա՛, չորս դիէն
 Յունաստան, Տաճկաստան, Սոսկոֆստան, Պրուշ,
 Սաքսոնիա, Գերմանիա, Ֆրանսսա ու Իտալիա զին-
 քը պատած են: Ա իննայի վաճառականները ասոնց
 ամէնուն հետ ալ անմիջապէս առուտուր կընեն,
 բայց վերը ըսած Թագաւորութիւններուն վաճա-
 ռականները մէկզմէկու հետ ընելու առուտուրին
 պէտքէ որ ասոնց ձեռքովը ընեն, վասն զի ասանք
 մէջ տեղն են:

3. Ա իննային վաճառականները երկու տեսակ

են, մեծ ու պզտիկ, կամ վերին ու ստորին: Մեծերն ալ իրեք տեսակ են, առաջինը արտօնացած (պէրաթը) երկրորդը քաղաքական՝ երրորդը տաճկի ստրուկ (բայա) վաճառականներ են: Առաջին տեսակին վաճառականները ամէն տեսակ լումայագիր (փօլիցա) առնելու ու տալու, յանձնարարութիւններ ընդունելու ու հոգալու՝ ու իրենց ապրանքները բազմութեամբ ծախելու իշխանութի ունին, ուրիշ մասնաւոր ազատութիւններ ալ ունին, միայն պզտիկ բաներու առուտուր ընելու հրաման չունին: Իայց մէկը աս իշխանութիւր չիկրնար առնուլ, թէ որ ինք իրեն ըլլալով գոնէ 50,000 արծաթ ֆիօրին չունենար նէ, բայց շատը միլիօնի տէրեր են: Ասոնք կաւելնան կըպակօսին, 1825ին 112 հատ էին, որոնց շատը սեղանաւոր (սարաֆ) ալ են: Ասոնց մէջը հիմայ երեւելիները Անշթայն ու Ասկէլէզ, Պէուկէոի տղաքը, Պաէնթանօ ու Շթիֆթ, Ֆուանք, Այմիլէու, և ուրիշներն են: Քաղքըցիները բազմութեամբ ապրանքներ կառնուն կըծախեն, բայց առաջիններուն մասնաւոր արտօնութիւնները չունին, ու պէտք է որ 20,000 արծ. ֆիօր. գլուխ ունենան: Տաճկի հպատակները Տաճկաստանէն բազմութեամբ ապրանք բերել կուտան՝ հոս կըծախեն, ու հոս տեղաց Տաճկաստան անպրանք կըխրկեն:

4. Պզտիկ վաճառականները իրենց բաները քիչ քիչ ալ կրնան ծախել, ինչպէս կանգուն մը՝ ֆոււնդ մը, և այլն: Սէկ ֆոււնդը, որ նեմցէի կշեռք

է, տաճկի կշէոքով կընէ՝ 175 տրամ) : Ասոնք մեծ խանութպաններ են, որ տասնըեօթը տեսակ բաժնրված են, ու ամէն մէկ տեսակը որոշած բաներ ունին, որ ան բաներէն 'ի զատ ուրիշ բաներ առնուլ ծախել չեն կրնար, ու բոլորը մէկտեղ 521 խանութպան են, որոնց խանութները շատ հարուստ ու գեղեցիկ զարդարած ըլլալով քաղքին գեղեցիկ զարդ կուտան :

5. Ղարաձեալ 169 հատ ալ պղտիկ խանութպաններ կան, որ մասնաւոր բաներ գնելու ծախելու իշխանութի ունին : Ղարաձեալ 1400 հատ տեսակ տեսակ բաներ ծախօղներ կան, որ կամ մինակ մէյմէկ բան ծախելու, կամ ուտելու բաներ ծախելու, կամ իրենց շինած բաները ծախելու իշխանութիւն ունին, ասոնց որը մեծ՝ որը պղտիկ խանութ ունին, որն ալ հրապարակները իրենց սահմանած տեղը ունին :

6. Տարին երկու հեղ մէյմէկ ամիս տօնավաճառ (բանայիր) կըլլայ, առաջինը զատկին չորրորդ շաբաթը, երկրորդը ամ սրբոց տօնին նոյեմբերին սկիզբը կըսկսի, բայց ուրիշ թագաւորութիւններէն բան բերելու հրաման չըլլալով այնչափ երևելի չեն. մինակ աս օգուտը կայ, որ շատ բաները շինօղները կամ գործօղները կըբերեն, ու առջի ձեռքը ըլլալով շատ աժան կըգնրվին :

7. Վաճառականներու ու սեղանաւորներու վրայ մասնաւոր դատաստան կայ, որ իրենց դատե-

ըր ու վէճերը կորոչէ: Իրաւցընէ աս կողմերը ու-
րիշ դատերը քիչ մը երկան կերթան, բայց լու-
մայագրի (փօլիցայի) դատը շուտով կորոչեն, անանկ
որ սեղանաւոր կամ վաճառական մը լումայափոխի
մը վճարելու օրը եկածինպէս՝ թէ որ չիկրնար վճա-
րել նէ առնելիքին տէրը կուգայ աս դատաստանը
կամբաստանէ, ու նոյն օրը սենեակը կըգոցեն, ինչ
ունի չունի՝ կըծախեն վճարել կուտան, ու ինքը
սնանկ (միւհլիւզ) կըլլայ:

ԳՎ ՈՒՍ ԻՒ:

Սեննացիներուն արհեստները պայծառացունելու ջան-
քը ու իրենց գործարարները:

1. Սեննացիներուն բաղձանքը արհեստներ
ըր պայծառցընելու արդէն բաւական բորբոքած էր.
բայց քանի որ Ռօլլիէնիւնիէ Ինըշիլիւն-էր դրվեցաւ
նէ՝ մէջերնին ալ մեծ եռանդ ինկաւ. վասն զի ինչ-
պէս վերը (Եր. 124.) գրեցինք աս ուսումնարանին
վախճանը աշխրքին մէջը գտնելված արհեստները
Սեննայի ու անկէ բոլոր տէրութե մէջը տարածել՝
ու օրէ օր բարակցընել ըլլալով, կայսրը ուր որ
վարպետ արհեստաւոր մը ըլլալը կըլսէ նէ, բերել
կուտայ, ու ասոր մէջը վարպետ կըդնէ, ուր որ
արուեստաւոր (մարիֆէթի) նոր գործիք մը կըլ-